

Nærområdet i historieundervisningen – hvorfor og hvordan?

Fortiden, eller hvad der kan kaldes levet historie, er der ikke længere. Men også på skolen og i dens nærområde har den efterladt sig spor, som er oplagt at bruge i historieundervisningen. At arbejde med disse spor kan give eleverne forståelse for og erfaringer med, at historie er et undersøgende fag, hvor de selv skaber historie. Artiklen begrundet, hvorfor det er tilfældet, og den giver forslag til, hvordan man kan arbejde med nærområdet i historieundervisningen.

Forfatter: Jens Aage Poulsen

HistorieLab, den 25. januar 2018

Foto: Gamle fotos og kort kan bruges som kilder til kontinuitet og forandring af nærområdet. Fotoet fra 1930 viser hovedgaden, nu Gormsgade, i Jelling.

Nærområdet som læremiddel

En af de centrale intentioner i folkeskolereformen fra 2013 er, at nærområdet i højere grad bruges som læringsrum. I undervisningsmæssig sammenhæng er nærområdet et semantisk læremiddel, som rummer en række potentialer, der umiddelbart kan vække elevernes interesse, og som kan facilitere en udforskende og historieskabende arbejdsproces.

Grundlæggende kan nærområdet bruges både som læringsarena og som kundskabskilde (Jordet 2010). Som læringsarena er sigtet, at nærområdet åbner op for andre måder at lære på, end der typisk foregår i klasserummet, både med hensyn til samarbejdsformer og fremgangsmåder, fx bevægelse i undervisningen (Gerken & Pietras 2017). Som kundskabskilde bruges nærområdet i form af byrum, kulturlandskab, bygninger, mindesmærker, personer osv. som læremidler, der bidrager til at styrke elevernes kompetencer, færdigheder og viden. Nærområdet i historieundervisningen forbindes typisk med lokalhistorie, dvs. med museer mindesmærker, statuer, borge, ruiner, gravhøje, fredede bygninger osv. Men artefakter, boliger, pladser, virksomheder, butikker, sportshaller, infrastruktur, kulturlandskabet og meget andet rummer også spor fra fortiden og kan være relevante at inddrage i undervisningen.

Historie – et vanskeligt fag?

Mange elever oplever historie som et vanskeligt og ikke særlig vigtigt eller nyttigt fag – sammenlignet med fag som dansk og engelsk. Det vanskelige hænger bl.a. sammen med, at fagets genstandsfelt, fortiden, i sig selv ikke er der, og at eleverne som regel først møder fortiden, når den konstrueres eller iscenesættes som fortællinger, der formidles af læreren eller didaktiske læremidler.

De fleste elever – yngre som ældre – kan til gengæld lide at høre om "gamle dage", når deres forældre eller bedsteforældre fortæller om episoder fra deres barndom. Det kan der være flere grunde til, men én af dem er utvivlsomt, at her møder eleven umiddelbart og konkret fortiden i form af den voksne, der fortæller.

Undersøgelser viser (fx Knudsen & Poulsen 2016), at eleverne generelt ikke ser sammenhænge mellem denne nære eller "lille" historie og den såkaldte "store" historie, som har stor fylde i skolefaget. Denne mangel på sammenhængsforståelse er en grundlæggende udfordring i historieundervisningen. For som bekendt fremgår det af fagformålet, at eleverne skal bruge det, de lærer i historie i deres "hverdags- og samfundsliv" og til at understøtte deres forståelse af, "hvordan de selv, deres livsvilkår og samfund er historieskabte".

En anden udfordring i skolefaget er, at undervisningen ifølge læreplanen skal facilitere, at eleverne reflekterer historisk og arbejder undersøgende med afsæt i historiske problemstillinger, som de belyser ved hjælp af kilder. Kilder skal forstås som alt, hvad der kan bruges til at søge svar på problemstillingen. Det kan være tekst, billeder, men også byrum og kulturlandskab, bygninger, statuer og andre artefakter. Det er således ikke tilstrækkeligt, at læreren og læremidlet serverer kundskaber i form af færdige og autoritative fortællinger, som eleverne blot forventes at tilegne sig og kunne gengive. I en sådan kundskabsoverførende undervisning er eleverne relativt passive. Lærer de noget om fortiden, vil de typisk opfatte det som facts, men de vil mangle kompetencer til at forstå og arbejde med historie som et fortolkende og historieskabende fag.

Når undervisningen lykkes

En historieundervisning, der sigter på, at eleverne skal være undersøgende, lykkes kun, hvis eleverne opfatter det, de arbejder med, som relevant og vigtigt. Det kan derfor være nødvendigt at udfordre eleverne og deres nysgerrighed for at skabe interesse for at arbejde med spørgsmål, som dels er rettet mod fortiden, men som også hænger sammen med deres nutidsforståelser og fremtidsforventninger. Åbne spørgsmål er vitale og bærende og skal fungere som pejlemærker for elevernes arbejdsproces. De kan være stillet af læreren, præsenteret i læremidlet eller formuleret af eleverne, og spørgsmålene må genereres og bearbejdes til en historisk problemstilling, som kan undersøges.

Fordi historie er tolkninger af menneskers samfundsmæssige liv i et kontinuitets- og forandringsperspektiv, skal en god historisk problemstilling for det først rumme spørgsmål, der er rettet mod kronologiske forhold (forløb over tid). For det andet må problemstillingen indeholde spørgsmål, der lægger op til at undersøge den historiske kontekst, bl.a. tidens samfundsmæssige forhold, mentale horisont, forestillingsverden, værdigrundlag osv. – både i den konkrete historiske situation og for perioden som sådan.

I undervisningen skal eleverne øve sig i at reflektere historisk. Det betyder bl.a., at de i samspil med bearbejdelse af spørgsmål til en problemstilling finder og vælger kilder, der kan belyse den. Dvs. at arbejdet med at formulere problemstilling og vælge og analysere kilder skal hænge sammen og ikke gennemføres som helt adskilte processer. At reflektere historisk betyder også, at eleverne i analysen må have fokus på, hvad der har

ændret sig over tid, og hvad der stort set er forblevet det samme. Desuden må de også reflektere over årsager og konsekvenser – både hvorfor forandringer finder sted, og hvorfor der ikke sker ændringer – samt resultatet eller følgerne heraf. Endelig må eleverne, når de får historie på skemaet i 3. klasse, styrke deres forståelse for, at tolkninger af kilderne ofte kan føre til flere forskellige, men gyldige historiske fortællinger om et fortidigt hændelsesforløb.

Historie er overalt og er ikke kun noget, der formidles og arbejdes med i klasselokalet, og eleverne kan beskæftige sig med og lære historie i mange andre sammenhænge end i skolen. At reflektere og arbejde historisk behøver ikke at være komplekst og abstrakt, men bør tage afsæt i noget konkretet og iagttageligt. Og det rummer nærområdet mange muligheder for. Overalt er kulturlandskab og byrum rig på spor fra fortiden, og det er muligt at læse forskellige tider i nærområdet. Dets centrale didaktiske potentiale er, at eleverne umiddelbart og sansemæssigt kan opdage og blive bevidst om, hvordan nærområdet både påvirker og påvirkes af den historiske udvikling.

I et samarbejde mellem HistorieLab og professionshøjskolen Absalon er der fra efteråret 2017 iværksat en række skolebaserede udviklingsprojekter i Odense, Roskilde og Vejle kommuner, som ud fra forskellige vinkler og på forskellige klassetrin eksperimenterer med at bruge nærområdet i historieundervisningen. Det er bl.a. didaktiske overvejelser og foreløbige erfaringer herfra, der præsenteres i nærværende artikel, som også giver konkrete ideer til, hvordan nærområdet kan bruges i historieundervisningen.

Som nævnt er fortiden som sådan der ikke mere, men den har efterladt sig materielle og immaterielle spor, som er tilgængelige i nærområdet, og som derved kan facilitere elevernes ”møde” med fortiden. Ofte er det konkrete spor eller autentiske kilder, som eleverne kan se, høre, røre ved eller opleve og erkende med andre sanser. Eller som via fotos, tegninger, kort, optagelser osv. kan give eleverne et billede af, hvordan noget de kender, var engang – og hvordan det har ændret sig. Således kan arbejdet med nærområdet kvalificerer deres undersøgelseskompetencer og evner til at reflektere historisk samt styrke deres opmærksomhed i relation til spor fra fortiden og dermed deres forståelse for og bevidsthed om historiske sammenhænge.

Nærområdet omfatter også de mennesker, der har levet der i kortere eller længere tid, og som kan svare på elevernes spørgsmål. I det hele taget rummer nærområdet en række elementer, der bruges som kilder, og som kan styrke elevernes forståelse af, hvordan historie bliver til, hvordan begivenheder og samfundsforandringer har ført til ændringer af steder, pladser, adfærds- og omgangsformer, værdier og holdninger. Det gælder selvfølgelig også den "store" nationale og globale historie, men netop ved at inddrage den nære historie er der større muligheder for, at historie, forstået som fortællinger om fortiden, bliver personlige og vedkommende, netop fordi afsættet er, hvor eleverne er, herunder deres viden om nærområdet og families historie. Det kan øge motivationen for at perspektivere til og se sammenhænge med den store historie. Og så behøver nærområdet ikke at være en lokalitet, hvor eleven er født eller har boet i en længere årrække. I undervisningen præsenteres det som stedet, hvor eleverne lever deres liv nu, og som derfor fælles for alle elever – uanset deres oprindelse.

Resten af artiklen giver enkelte eksempler på, hvordan man kan bruge nærområdet i historieundervisningen.

Skolen og klassebilleder

Skolen er i sig selv oplagt at undersøge i faget. Alle skoler har en historie og rummer spor af fortid, der rækker kortere eller længere tilbage. På de fleste skoler er der i tidens løb foretaget til- og ombygninger. Nogle klasselokaler og gangarealer er måske stadig tydeligt typiske for bestemte perioder og tidens opfattelse af god undervisning. I grupper eller som klasse kan eleverne studere skolens bygninger og forsøge at besvare kronologiske spørgsmål som:

- Hvilke bygninger på skolen er ældst/yngst?
- Hvordan kan man se det?
- Hvilke ændringer/ombygninger er der sket på skolen (som eleverne kan huske)?

Undersøgelsen kan generere spørgsmål til en grundigere undersøgelse af skolen, fx:

- Hvornår er skolen bygget?

- Hvorfor blev det bygget netop her? I skolens gemmer, på det lokalhistoriske arkiv eller på arkiv.dk kan eleverne sikkert finde flere fotos af skolen fra forskellige perioder.

Klassebillede 2a, Nørre Utrup skole, 1933

Klassebilleder er også historiske spor, der kan bruges som kilder. På en del skoler hænger fotos af afgangsklasser fra forskellige år. Skolen opbevarer måske også gamle klassebilleder, eller de kan skaffes fra det lokalhistoriske arkiv – og i en række tilfælde er de tilgængelige på arkiv.dk. Læreren kan fremstille sæt á 5-7 klassefotos fra forskellige årtier – og fjerne årstallet på billederne. I grupper placerer eleverne billederne i kronologisk rækkefølge. Eleverne skal mundtlig eller skriftlig argumentere for den valgte rækkefølge.

Grupperne udarbejder:

- En liste med ændringer, som de kan se på klassebillederne, fx drengenes, pigernes og lærerens tøj, frisure og briller.

- En oversigt, som viser, hvad der stort set er uforandret (kontinuitet). Et eksempel er måden som eleverne og læreren arrangeres, når der tages klassebilleder.

Både som opfølgning af elevernes undersøgelse af skolens bygninger og klassebilleder er det oplagt at perspektivere til den store historie. Fx hvilke forhold var der i den samfundsmæssige udvikling og undervisningspolitiske beslutninger, som havde afgørende betydning for, at skolen blev placeret netop der? Fra skolebillederne kan også perspektiveres til bl.a. mode og stilarter og deres samfundsmæssige kontekst.

Genstande

Mennesker har altid været omgivet af genstande og redskaber, der har haft en funktion i deres liv. Tidlige tiders brugsgenstande er også spor, der kan bruges som kilder til hverdagen engang. Det kan fx være redskaber, der er brugt i husholdningen, skriveredskaber, beklædningsgenstande, værktøj, (mobil)telefoner eller legetøj. Og det kan være landbrugsredskaber, der ikke længere er i brug, men som landmanden ikke har nænnet at kassere.

Elevernes undersøgende arbejde med sådanne artefakter kan styrke deres forståelse af kronologi, kontinuitet og forandring og udvikling, fx på hvilke områder har der været fremgang og tilbagegang. Arbejdet med artefakter har også potentialer til at styrke almene kompetencer som forståelse af sammenhænge mellem innovation, design og måske æstetik, stil og mode. Artefakterne kan eleverne låne af ældre bekendte og familiemedlemmer, de kan skaffes fra loppemarkeder og genbrugsbutikker, eller de kan studeres på et museum. I grupper kan eleverne undersøge genstandene ud fra spørgsmål som:

- Hvordan ser genstanden ud?
- Er det et smukt design?
- Hvordan er den at holde/røre ved?
- Hvilke materialer er den lavet af?
- Hvordan er den fremstillet?
- Hvad har den været brugt til, og hvem har brugt den?
- Hvilke genstande har vi i dag, der bruges til det samme?

- Hvilke forskelle og ligheder er der mellem genstanden fra "gamle dage" og en tilsvarende genstand, som vi bruger i dag?

Er artefakterne forholdsvis gamle og ikke umiddelbart genkendelige og ukendte for eleverne, kan de bruges til at "trigge" undersøgelsesspørgsmål. I grupper kan eleverne udfylde et VØL-inspireret skema med følgende punkter:

- Hvad ved vi helt om genstanden?
- Hvad tror vi, at vi ved om genstanden? (Hvilke hypoteser har vi)?
- Hvad må vi undersøge nærmere for at få viden om genstanden (Og hvor og hvordan kan vi måske finde oplysningerne?)

Som afslutning på et forløbet kan hver elev vælge en eller to ikke for store genstande, som de mener, fortæller noget vigtigt om deres liv. Eleverne skal forestille sig, at de laver en udstilling om nutidens hverdagsliv, som skal ses på et museum om 200 år. Eleverne udarbejder informerende beskrivelser af genstandene, fx:

- Hvad er genstanden lavet af?
- Hvad blev genstanden brugt til?
- Hvem brugte den?
- Hvad kostede den?
- Hvad brugte man før genstanden blev opfundet?
- Hvorfor bruger man ikke genstanden længere?

Historiske kort og luftfotos

Når man bruger det fysiske nærområde som læremiddel, er det selvfølgelig oplagt at bruge en lektion, til at klassen først besøger det. Undervejs kan man tale om bygningernes alder, og hvordan man kan se, hvor gamle de er. Her kan eleverne fx bruge [Bygningskultur Danmarks stilguide](#) til at fastlægge alder m.m. for både en-families- og etageejendomme, ligesom guiden giver anvisninger på, hvad detaljer og ombygninger kan vise. Det er også oplagt at undersøge spørgsmål som: Hvilke mindesmærker og statuer er der, og hvordan er byrummet? Er fortiden fx i form af skiltning, butiksnævne og -vinduer brugt til at formidle en særlig historisk fortælling om nærområdet? En del gade- og vejnavne refererer til områdets tidligere funktion, fx Smedegade og Skovgade, eller vejen har fået navn efter en kendt person – måske fra lokalområdet. Er nærområdet på landet, kan man være opmærksom på kulturlandskabet, fx huse og gårde og tilbygninger, læhegn – og hvor og hvorfor de fjernet, markveje og fredede oldtidsminder. Både i byen og på

landet er kirken i sig selv og kirkegården med dens gravsten spor fra fortiden, der kan bruges som kilder til områdets historie.

Via internettet har man nem adgang til historiske kort, som eleverne kan bruge som kilde til ændringer i deres område. Hos [Geodatastyrelsen](#) kan man bl.a. søge matrikelkort, sogne og herreds- og købstadskort, og man kan vælge udsnit, der kan forstørres. Umiddelbart er det dog lettest for eleverne at få øje på forandringer ved at bruge [Kraak.dk](#). Skriv adressen eller by i søgefeltet øverst til venstre, klik på "Hybrid etc." øverst til højre og vælg "Luftfoto 1954". Så vises luftfotoet fra 1954 sammen med et luftfoto fra 2014. Der kan zoomes og slideren kan flyttes for at studere forandringer 1954 og 2014.

Luffoto. Gormsgade Jelling 1954.

Luffoto. Gormsgade Jelling 2014.

Eleverne kan undersøge forandringer i deres område i et længere perspektiv ved hjælp af [Historisk Atlas](#), som giver adgang til kort fra anden halvdel af 1800-tallet, der kan vises sammen med aktuelle kort. For større byers vedkommende er også endnu ældre kort tilgængelige på portalen. Der er også mulighed for at markere emner (bygninger, statuer,

fortidsminder osv.) og perioder. Hvis eleverne eller klassen som sådan har oprettet en profil på Historisk Atlas, kan resultatet af deres undersøgelser placeres på sitet.

I grupper kan eleverne studere de historiske kort eller luftfotos over deres nærområde og sammenligne med nye kort. Opgaven kan være, at grupperne skal notere et bestemt antal markante forandringer og noget, der ifølge kortene stort set ikke er ændret. Udvalgte steder fordeles mellem grupperne. Overordnet er det gruppernes opgave at finde ud af, hvorfor og hvordan stedet er forandret. Ud fra dem udarbejder grupperne mere konkrete spørgsmål – evt. med inspiration fra nedenstående (efter Turner-Bisset 2005: 78), der samlet kan blive til den problemstilling, som gruppen søger at belyse. Samtidig drøfter gruppen med vejledning fra læreren, hvor og hvordan man kan få relevante oplysninger.

Nu	Fortiden (Gamle dage)	Spor fra fortiden som stadig kan ses
Hvor er stedet? Hvorfor er det placeret lige her? Hvilke konsekvenser har placeringen af stedet for nærområdet? Hvordan ser stedet ud?	Hvorfor blev stedet placeret lige her for xx år siden? Hvilke konsekvenser havde placeringen af stedet for nærområdet? Hvordan var stedet for xx år siden?	Hvilke spor fra dengang kan stadig ses?
Hvorfor er stedet som det er nu? Hvordan og hvorfor adskiller det sig fra eller ligner andre steder?	Hvorfor var stedet sådan for xx år siden? Hvordan og hvorfor adskilte det sig fra eller lignede andre steder?	Hvilken betydning har disse spor for stedet?
Hvilken funktion eller betydning har stedet nu? Hvad fortæller det om nutidens samfund og mentalitet?	Hvilken funktion eller betydning havde stedet? Hvordan har funktionen og betydningen ændret sig i tidens løb? Hvad fortæller det om den tids samfund og mentalitet?	Hvordan kan man se spor fra fortiden i stedets nuværende funktion eller betydning?
Hvordan er stedet forbundet eller hænger sammen med andre steder og er en del af en større helhed?	Hvordan var stedet forbundet eller hang sammen med andre steder og var en del af en større helhed?	Hvordan har tidlige tiders sammenhæng og forbindelse med andre steder påvirket nutidens forbindelser?
Hvordan og hvorfor bliver stedet ændret?	Hvordan og hvorfor blev stedet ændret?	Hvordan og hvorfor er forandringerne indarbejdet i (eller fjernet fra) stedet, som det ser ud nu?
Hvordan oplever I stedet?	Hvordan mon folk oplevede stedet for xx år siden?	Har spor fra fortiden betydning for, hvordan stedet opleves? Begrund.

Ud over de valgte steder i nærområdet, der rummer mere eller mindre synlige spor fra fortiden, og de historiske kort, er det ofte oplagt at undersøge, om det lokalhistoriske arkiv

har kilder, der kan bruges til at belyse elevernes problemstillinger. I Danmark er der mange små og større lokalhistoriske arkiver. Selv om ikke alle har åbningstider, som passer med skoledagen, vil de fleste arkiver være behjælpelige med at finde relevante og for eleverne brugbare arkivalier. Det kan fx være fotos, erindringer, avisklip og jubilæumsskrifter fra området, og måske udgiver arkivet et årsskrift. På arkiv.dk kan man søge efter arkivalier, som de fleste af landets lokalhistoriske arkiver råder over. Mange arkiver har også scannet en del af de billeder, de råder over og gjort dem tilgængelige online. Er ens lokalområde en by med et stadsarkiv, der har sit eget site, har der ofte flere ressourcer tilgængelige online, end der kan findes på arkiv.dk. Og oplysninger om lokale begivenheder, der fandt sted i nærområdet før 1918, kan søges på Det Kgl. Biblioteks Mediestream, der giver adgang til alle landets aviser, hvor nogle blev udgivet helt tilbage i 1600-tallet.

Lokal guide og andre produkter

I lokalområdet er der bestemte steder, som har eller har haft betydning for os, fordi der knytter sig særlige historier til dem. Elever i udskolingen kan ved hjælp af en gratis app Otur producere en guide (opgaverute), der kan bruges af mennesker, der bor i, eller som besøger lokalområdet, og som gerne vil have mere at vide om det. App'en kan downloades fra App Store og Google Play til smartphones og andre mobile enheder. [Vejledning til Otur-app'en](#) kan hentes på HistorieLabs hjemmeside. I fremstillingen af guiden kan eleverne bruge tekster, billeder og filmklip, og de kan integrere forskellige former for konkurrencer og spilelementer i guiden. Kravene til stederne, der indgår i elevernes guide, kan være, at de for det første skal være tilgængelige i nærområdet. For det andet at de skal gøres interessante og relevante for andre – også uden for nærområdet. For det tredje, at stedet skal have en historie, som eleverne kan undersøge, beskrive og gøre tilgængelig på app'en. Inden for disse rammer er der formentlig mange muligheder, fx idrætsforeningen og andre fritidstilbud, byfest, festivaler, stævner eller andre fælles arrangementer i lokalområdet, cafeteria, grillbar eller andre steder, hvor større børn og unge mødes, det særlige ved byrummet/kulturlandskabet, bygninger (kirke, slot), mindesmærker, statuer, gravhøje og andre fortidsminder.

Har eleverne arbejdet med lokale statuer eller mindesmærker, kan et oplagt produkt være, at de udarbejder en model eller et design til en statue eller mindesmærke over noget eller nogen, som de synes, at eftertiden skal huske.